

О.С. Пересунчак*

ЗНАХІДКИ ГУРТКА «ЮНИЙ АРХЕОЛОГ»

Стаття присвячена артефактам, виявлених учасниками гуртка «Юний археолог», що діє на базі Заваллівського ліцею Кіровоградської області. В науковий обіг вводяться знахідки, підняті на територіях поселень та курганів, що розташовані в Середньому Побужжі, а саме в південній частині Гайворонського району Кіровоградської області та на північних теренах Савранського району Одеської області. Хронологічні рамки підйомного матеріалу сягають періодів від доби неоліту до часів Козаччини.

Ключові слова: Середнє Побужжя, культура лінійно-стрічкової кераміки, трипільська культура, антропоморфна пластика, доба бронзи, черняхівська.

В 2000 році в Заваллівському ліцеї було створено учнівський гурток «Юний археолог», який об'єднав учнів, які виявили бажання досліджувати стародавню історію краю. Робота гуртка відбувалася в наступних напрямках: вивчення наукової літератури, які стосувалися археології Середнього Побужжя, обстеження пам'яток, збір на їх поверхні «підйомного матеріалу» та передачі його науковим установам. З виникненням секції археології при Кіровоградській Малій академії наук вихованці гуртка стали її постійними слухачами, перемагали на районному, обласному та Всеукраїнському конкурсах-захистах наукових робіт.

На території регіону учні систематично (навесні та восени) обстежували території поселень, які знаходяться поблизу їхнього селища. До них відносяться пам'ятки культури лінійно-стрічкової кераміки Кам'яне-Завалля, трипільські поселення: Могильне-1, Могильне-2, Могильне-3, Могильне-5, Козачий Яр-1, Козачий Яр-2, Березовська ГЕС, Кам'яне-Завалля-1, Шамраї та інші. Об'єктами досліджень гуртківців стали пам'ятки доби бронзи: кургани та поселення сабатинівської культури: Козачий Яр-3, Козачий Яр-5, Козачий Яр-6, а також черняхівської культури Кам'яне-Завалля (Біла Скеля), Завалля-Радсело, Козачий Яр-7, тощо.

Підйомний матеріал шифрувався, систематизувався та передавався науковим установам. Робота гуртка висвітлювалася на сторінках місцевої преси.

В 2010 році гурток почав співпрацю з Інститутом археології НАНУ, зокрема зі старшим науковим співробітником О.В. Цвек, яка свого часу проводила розкопки на поселенні

Березовська ГЕС. До Академії наук був переданий матеріал з кількох поселень трипільської культури Середнього Побужжя. В 2012 р. в збірці «Скотарі та землероби Стародавньої Європи» з'явилася перша публікація керівника гуртка «Нові трипільські поселення на Південному Бузі» (Пересунчак 2012).

З 2010 року ведеться плідна співпраця гуртка з Одеським національним університетом ім. І. Мечнікова та Одеським археологічним музеєм ІА НАНУ, науковцями Д.В. Кіосаком та А.М. Колесниченко (Киосак, Бруяко, Денисюк 2014).

Частина зібраних гуртківцями артефактів була передана до наукових фондів музею, з його співробітниками постійно ведеться листування з приводу виявлених матеріалів та інформування про нововиявлені об'єкти археології на території краю. Спільно з вченими вихованці гуртка брали участь в розвідках на території Побужжя, побували на розкопках пам'яток Кам'яне-Завалля, Шамраї, Кам'яне-Завалля-1, Жакчик-3.

Матеріали, виявлені учнями, були використані під час роботи Східно-Подільської археологічної експедиції в процесі обстеження пам'яток археології на територіях Хащуватської та Казавчинської сільських рад Кіровоградської області (Рудь, Пересунчак, Собчук 2018).

З метою огляду зібраних матеріалів в Заваллівському ліцеї побували такі відомі дослідники трипільської культури, як М.Ю. Відейко, Н.Б. Бурдо, а також науковці з ФРН (Т. Зайле), Польщі (М. Домбець), Франції (В. Віссенджер), Великобританії (Дж. Чапмен та Б. Гайдарська), Молдови (С. Церна).

aleksandr.peresunchak@ukr.net

Для ознайомлення учнів та гостей школи з історією краю в комунальному закладі «Заваллівський лицей» постійно діє експозиція, виготовлена учасниками гуртка. В ній відображені сторінки археології від доби пізнього палеоліту до періоду Козаччини. Експозицію складають артефакти, виявлені під час відвідування поселень, а також випадкові знахідки, передані жителями селища.

Загалом, знахідки гуртка складаються з кількох тисяч артефактів, більшість з яких представлені фрагментами кераміки, виробами з каменю, кістки та металу.

Як вже згадувалося, в 2012 р. на території краю працювала Подільсько-Причорноморська експедиція Одеського археологічного музею під керівництвом Д. Кіосака. В результаті розвідки, проведеної науковцями поблизу смт Завалля, в районі Білої Скелі, було виявлено поселення неоліту, яке належить носіям культури лінійно-стрічкової кераміки (близько 5200 р.р. до н.е.). У науковий обіг воно потрапило під назвою Кам'яне-Завалля (Кіосак, Бруяко, Денисюк 2014).

В зв'язку з тим, що територія, на якій знаходиться пам'ятка, систематично розорюється, а артефакти, що періодично з'являються на її поверхні знищуються, то учасниками гуртка постійно проводяться збори підйомного матеріалу, більшість якого складають фрагменти ліпного посуду та виробу з кременю.

До найбільш цікавих знахідок на поселенні належать 1 фрагмент та 1 ціла сокира-тесло типу Schuleistenkeil (рис. 1).

Рис. 1. Сокири-тесла з пам'ятки Кам'яне-Завалля

Аналіз першого виробу показав, що він виготовлений із амфіболіту, який знаходиться в чеській частині Альп. Матеріал про артефакт був надрукований у науковій статті, що побачила світ у ФРН (Thomas, Posselt, Dębiec, Kiosak, Tkachuk 2016).

Крім того на поселенні піднято фрагмент зернотерки з кварциту, а також було виявлено 4 відбійники округлої форми, виконаних з кременю.

У 2017 році під час обстеження розораного поля на околиці села Жакчик Гайворонського району були виявлені нові артефакти, які належать до культури лінійно-стрічкової кераміки: мініатюрна сокира-тесло та кілька фрагментів характерної кераміки (Пересунчак 2018.). В 2019 на місці знахідок Подільсько-Причорноморською експедицією під керівництвом Д. Кіосака були закладені 2 шурфи, які зафіксували тут шари пізнього бронзового віку – раннього заліза та черняхівської культури. В науковий обіг пам'ятка увійшла під назвою Жакчик-3.

На правому березі Південного Бугу, поблизу Гнилої Скелі гуртківцями було виявлене місце зі скупченням ліпної кераміки та кісток, про що було повідомлено науковцям Одеського університету ім. І. Мечнікова. В результаті розкопок, проведених під керівництвом Д. Кіосака, було встановлено наявність ще однієї пам'ятки культури лінійно-стрічкової кераміки (Кіосак 2018).

На території Гайворонського району на даний час відомо 13 об'єктів трипільської культури. З них 7 належать ранньому періоду (етапи А2, А3) та 6 – її середньому етапу (ВІ) (Пересунчак 2012.). На землях Савранського району знайдено 2 поселення початку середнього етапу (ВІ) (Кіосак, Литвинчук, Пересунчак 2013; Кіосак 2016). Жодне з поселень не внесене до Реєстру нерухомих пам'яток історії та культури та не захищається державою і, як наслідок, в результаті сільськогосподарської діяльності їх культурний шар постійно руйнується. Дослідження фахівцями даних пам'яток проводилося лише в минулому столітті і носили переважно візуальний характер (Орлик, Соколюк, Засядьвовк 2009), за винятком Березовської ГЕС, Гайворона та Могильного-3 (Видейко 1987; Цвек 2006, Цыбесков 1971). За останній час нами були виявлені нові поселення трипільської культури: Шамраї, Тополі (Пересунчак 2015) та Ташлик (Пересунчак 2018). Під час огляду останнього на весні 2019 року був виявлений фрагмент ливарної форми, який напевне зацікавить науковців (рис. 2).

Підйомний матеріал з поселень передавався до Одеського археологічного музею

Рис. 2. Ташлик. Фрагмент ливарної форми

ІА НАНУ, Гайворонського районного краєзнавчого музею та публіковався у вітчизняних та закордонних наукових виданнях (Thomas, Posselt, Dębiec, Kiosak, Tkachuk 2016; Petrequin, Errera, Voinea, Tsonev, Turkanu, Serbanescu, Kiosak, Peresunchak, Polischuk, Chernakov 2017). До найбільш цікавих знахідок, які були опубліковані, належить подвійна керамічна статуетка під умовною назвою «Дві богині» з поселення Могильне-3 (рис. 3) (Пересунчак, Бурдо 2015) та фрагмент знаряддя із жадаїту, піднятий на пам'ятці Тополі (Petrequin, Errera, Voinea, Tsonev, Turkanu, Serbanescu, Kiosak, Peresunchak, Polischuk, Chernakov 2017).

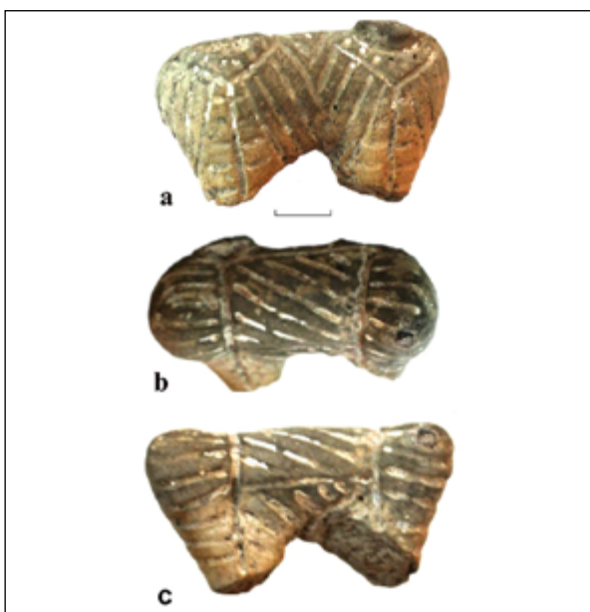

Рис. 3. Статуетка з поселення Могильне-3

До таких, що заслуговує на увагу, напевне, слід віднести скупчення фрагментів посуду із домішками товченої мушлі, які визначені, як рештки посуду, виготовленого під «степовим впливом» (Кіосак 2016).

Одними із найбільших за кількістю пам'яток археології на Середньому Побужжі є кургани. В 2009, 2016-2018 рр. вони були оглянуті археологами, які встановили їх географічні координати та сучасні розміри (Орлик, Соколюк, Засядьвовк 2009). Оскільки розкопки на них не проводилися, то їх культурну приналежність встановити наразі неможливо. Стан збереженості абсолютної більшості курганів – незадовільний, деякі з них постраждали внаслідок грабіжницьких дій (Пересунчак 2012).

Так, під час обстеження розкопаного грабіжниками кургану №13 поблизу урочища Козачий Яр, в його насипі виявлені 2 фрагменти чорнолощеної кераміки з прокресленим ялинковидним орнаментом, заповненим білою пастою (рис. 4, 5). За попередніми висновками, дані артефакти належать до чорноліської археологічної культури (Рудь, Пересунчак, Собчук 2018).

Рис. 4. ▲ Фрагменти кераміки з кургану №13 поблизу урочища Козачий Яр

Рис. 5. ▼

До цієї ж культури належать рештки кістяка, знайдені в насипі кургану поблизу смт Завалля, із супроводжуваним ритуальним посудом (фрагментами), прикрашеним врізним орнаментом у вигляді заштрихованих трикутників (Пересунчак 2012).

На теренах Середнього Побужжя гуртківцями виявлені поселення пізньої бронзи,

які належать сабатинівській та білозерській археологічним культурам. Зокрема, на поселеннях крім фрагментів ліпної кераміки було знайдено наверх кам'яної булави (Козачий Яр-3) (рис. 6), фрагмент бронзового ножа та крем'яний наконечник списа (Березівка-3) (Пересунчак 2018).

Рис. 6. Козачий Яр-3. Наверх кам'яної булави

До випадкових знахідок належить кам'яний розтиральник-«скіпетр», виявлений дітьми на території с. Жакчик Гайворонського району (рис. 7).

Поблизу Білої Скелі гуртківцями був виявлений бронзовий наконечник стріли з двома лопастями та втульчатим отвором, який має аналогію з наконечниками раннього залізного віку і, можливо, відноситься до кіммерійської або чорноліської культур.

Рис. 7. Розтиральник-«скіпетр» з с. Жакчик

Скіфський період представляють бронзові наконечники скіфських стріл: дволопастної та пірамідальної форм. Перші два з них були виявлені поблизу Завалля та Таужного, інші – біля села Казавчин Гайворонського району (рис. 8).

Поблизу селища Завалля, в річці Південний Буг був знайдений наконечник залізного дротика, а на полі – наконечник списа.

До цікавих знахідок, які належать до артефактів Північного Причорномор'я, належать знахідки двох ольвійських монет-борисфенів, виявлених поблизу Білої Скелі та Жакчика.

На початку нової ери на території Середнього Побужжя мешкало населення черняхівської культури (Магомедов 1987).

Вихованцями гуртка на протязі 2000-2018 рр. обстежували такі поселення: Біла Скеля, Завалля-Радсело, Завалля-Чарнокіт, Жакчик-1, Козачий Яр-7 та інші.

Рис. 8. Завалля, Таужне, Казавчин: наконечники стріл

Найбільшу кількість знахідок з них належить фрагментам посуду.

Так, на поселенні, що поблизу Білої Скелі, знайдено уламки кількох посудин «зерновиків» з орнаментом у вигляді валиків, розділених в попереку на частинки пальцевим тисненням та гострим предметом.

Знахідки імпортного посуду представлені фрагментами червоно- і світло-глиняних амфор причорноморських римських провінцій. Датується він III – IV ст. (Магомедов 1987).

Трапляються також амфори кінця IV – початку V ст. Уламки їх присутні майже на кожному поселенні Гайворонщини. Зокрема, це рештки ручок, вузьких горловин, циліндричних ніжок, бокових стінок.

До знарядь праці належать знахідка залізного наральника та нижньої частини жорна з кварциту, виявлені на поверхні поселення Біла Скеля Савранського району Одеської області.

Нерідко на поселеннях гуртківці знаходили точильні бруски, виготовлені з каменю-пісковика, глиняні прясельця біконічної форми.

Заслуговує на увагу прясельце, знайдене на території с. Берестяги Гайворонського району, орнаментоване групами з трьох навскісних ліній (рис. 9), а також виявлене на поселенні Козачий Яр-7, виготовлене зі стінки червоно-глиняної амфори.

Рис. 9. Прясельце з с. Берестяги

Серед знахідок юних археологів можна виділити також предмети побуту, такі, наприклад, як бронзове кільце з поселення Жакчик-1, бронзова пряжка з поселення Біла Скеля, бронзова голка та залізна пряжка (Козачий Яр-7), бусинка з рожевого каменю з поселення Сабатинівка-Синицівка, скляні намистинки та фрагмент персня із вставкою із синього скла з Березовської ГЕС, фрагмент персня з жовтого скла з вирізьбленим профілем жінки.

Заслуговує на увагу також знахідка на північній околиці с. Салькове бронзової прогнутаї підв'язної фібули Т-подібної форми (варіант А1 за класифікацією О. Гопкало (Гопкало 2007).

До таких, що заслуговує на увагу, слід віднести кістяну «копоушку» з прокресленим орнаментом, знайдену на території селища Саврань Одеської області.

Нумізматичний матеріал з черняхівських поселень представляють знахідки срібних римських денаріїв, мідних – фоліса та полуфоліса.

Загалом зібрання гуртка складають 35 монет, які були переважно передані до шкільного музею Заваллівського ліцею місцевими жителями. Часовий діапазон карбування монет складає від правління Веспасіана (69-79 рр.) до Константина II (337-361 рр.) (Пересунчак, Тупчієнко 2018).

Артефакти доби середньовіччя представлені залізними наконечниками стріл XI-XIII ст., знайденими в селищі Саврань Одеської області та в селі Бандурове Кіровоградської області. До озброєння належить залізна сокира доби Козаччини, виявлена поблизу села Кам'яний Брід Благовіщенського району Кіровоградської області (рис. 10).

Таким чином, протягом 2000-2018 років в наслідок роботи гуртка «Юний археолог» на поверхнях пам'яток археології зазначеного регіону, що систематично руйнуються в наслідок господарських робіт, були підняті та передані науковим установам артефакти, що хронологічно охоплюють періоди від пізнього палеоліту до середньовіччя. Дана стаття має за мету привернути увагу відповідних владних структур до проблеми збереження культурної спадщини минулого та залучення науковців до вивчення стародавньої історії Середнього Побужжя.

Рис. 10. Кам'яний Брід. Залізна сокира

ЛІТЕРАТУРА:

- Видейко, М.Ю. 1987. *Отчет об археологической разведке в Гайворонском районе Кировоградской области в 1987 году*. НА ИА НАНУ, 1987/37а.
- Гопкало, О.В. 2007. Про деякі результати та перспективи дослідження черняхівського костюма. *Археологія*. 2007. №2. С. 48-56.
- Киосак, Д., Бруяко, І., Денисюк, В. 2014. Комплекс археологических памятников «Каменное-Завалье» в Среднем Побужье. Работы 2011-2012 г. *Tyragetia*, s.n. vol. VIII [XXIII], nr.1.
- Киосак, Д.В. 2016. «Степовий вплив» на пам'ятки типу Сабатинівка I (за матеріалами поселення Шамраї). *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XI. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова.
- Киосак, Д.В. 2018. Гнила Скеля – нове поселення культури лінійно-стрічкової кераміки. *Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини Південно-Східної Європи*: збірка наукових робіт присвячена 25-річчю кафедри археології та етнології Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. Одеса: ОНУ.
- Киосак, Д., Литвинчук, Ю., Пересунчак, О. 2013. Кам'яне Завалля 1 – трипільське поселення етапу ВІ на півночі Одещини. *Древнее Причерноморье*. Випуск X. Одесса: ФЛП «А.С. Фридман».
- Магомедов, Б.В. 1987. *Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья*. К.: Наукова думка.
- Орлик, О.П., Соколюк, І.А., Засядьвовк, Р.П. 2009. *Акти візуального обстеження території Гайворонського району Кировоградської області*. Кировоград.
- Пересунчак, О.С. 2012. Нові трипільські поселення на Південному Бузі. *Земледельцы и скотоводы древней Европы*. Киев, Санкт-Петербург.
- Пересунчак, О.С. 2012. Пам'ятки археології Гайворонщини. *Матеріали IV обласних краєзнавчих Куценківських читань*. Кировоград: Лисенко В.Ф.
- Пересунчак, О.С. 2015. Поселення трипільської культури Тополі. *МАСП*. Вип. XIII. Одесса.
- Пересунчак, О.С. 2016. Черняхівське поселення Біла Скеля (Кам'яне-Завалля) на Середньому Побужжі. *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XI. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова.
- Пересунчак, О.С. 2018. Артефакти та місцезнаходження доби бронзи на території Середнього Побужжя. *Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини Південно-Східної Європи*: збірка наукових робіт присвячена 25-річчю кафедри археології та етнології Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. Одеса: ОНУ.
- Пересунчак, О.С. 2018. Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка. *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XII. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова.
- Пересунчак, О.С., Бурдо, Н.Б. 2015. Колекція пластики із ранньотрипільського поселення Могиляна III. *Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди*. Збірка наукових праць пам'яті В. Круця. Львів: Астролябія.
- Пересунчак, О.С., Тупчіснюк, М.П. 2018. Монети римського часу з музейного зібрання Заваллівського навчально-виховного об'єднання «Загальноосвітня школа I – III ступенів» Гайворонського району як відображення особливостей грошових відносин імперії з варварським світом. *Матеріали міжнародної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки»*. Переяслав-Меджибіж.
- Рудь, В., Пересунчак, О., Собчук, В. 2018. *Звіт про роботу Східно-Подільської археологічної експедиції на території Кировоградської області у 2017 р.: обстеження пам'яток археології Казавчинської сільської ради Гайворонського району*. Київ, Кропивницький.
- Цвек, О.В. 2006. *Поселення східнотрипільської культури (короткий нарис)*. К.: Інститут археології НАНУ.
- Цыбесков, В.П. 1971. Некоторые итоги исследования Березовского поселения. *МАСП*. Вип.7. Одесса.
- Petrequin, P., Errera, M., Voinea, V., Tsonev, T., Turkanu, S., Serbanescu, D., Kiosak, D., Peresunchak, O., Polischuk, L. et Chernakov, D. 2017. Des Alpes a la mer Noire (Bulgarie, Roumanie et Ukraine). Jade objets-signes et interpretations sociales des jades alpins dans l'Europe neolithique. *Presses universitaires de France-Comte Centre de Recherche Archéologique de la Vallée de Ain*.
- Thomas, S., Posselt, M., Dèbiec, M., Kiosak, D., Tkachuk, T. 2016. Prospections magnetometriques sur des sites de la culture Cucuteni – Trypillia sur le cours du Dnistre et tu Boug de sud neamt county museum complex Cucuteni eneolithic art museum of Piatra-Neamt culture cucuteni culture international research centre cucuteni culture within the european neo-eneolithic context. *Proceedings of the International Colloquium „Cucuteni – 130” 15-17 October 2014*. Piatra-Neamt.

REFERENCES:

- Videiko, M.Yu. 1987. *Отчет об археологической разведке в Гайворонском районе Кировоградской области в 1987 году*. НА ИА НАНУ, 1987/37а.
- Hopkalo, O.V. 2007. Pro deyaki rezultaty ta perspektivy doslidzhennya chernyakhivs'koho kostyuma. *Arkheolohiya*. 2007. №2. S. 48-56.
- Kyosak, D., Bruyako, Y., Denysuk, V. 2014. Kompleks arkheolohycheskykh pamyatnykov «Kamennoe-Zaval'e» v Srednem Pobuzh'e. Raboty 2011-2012 hh. *Tyragetia*, s.n. vol. VIII [XXIII], nr.1.
- Kiosak, D.V. 2016. «Stepovyy vplyv» na pam'yatky typu Sabatynivka I (za materialamy poselennya Shamrayi). *Starodavnye Prychornomor'ya*. Vypusk XI. Odesa: Odes'kyu national'nyy univertsytet im. I.I. Mechnikova.
- Kiosak, D.V. 2018. Hnyla Skelya – nove poselennya kul'tury liniyno-strichkovoyi keramiky. *Arkheolohiya, etnolohiya ta okhorona kul'turnoyi spadshchyny Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy*: zbirka naukovykh robot prysvyachena 25-richchyu kafedry arkheolohiyi ta etnolohiyi Odes'koho national'noho univertsytetu im. I.I. Mechnikova. Odesa: ONU.
- Kiosak, D., Lytyynchuk, YU., Peresunchak, O. 2013. Kam'yane Zavallya 1 – trypill's'ke poselennya etapu VI na pivnochi Odeshchyny. *Drevnee Prychornomor'e*. Vypusk X. Odessa: FLP «A.S. Frydman».

- Mahomedov, B.V. 1987. *Chernyakhovskaya kul'tura Severo-Zapadnoho Prychornomor'ya*. K.: Naukova dumka.
- Orlyk, O.P., Sokolyuk, I.A., Zasyad'vovk, R.P. 2009. *Akty visual'noho obstezhennya terytoriyi Hayvorons'koho rayonu Kirovohrads'koyi oblasti*. Kirovohrad.
- Peresunchak, O.S. 2012. Novi trypil's'ki poselennya na Pivdennomu Buzi. *Zemledel'tsy i skotovody drevney Evropy*. Kyev, Sankt-Peterburh.
- Peresunchak, O.S. 2012. Pam'yatky arkeolohiyi Hayvoronshchyny. *Materialy IV oblasnykh krayeznavchykh Kutsenkivs'kykh chytan'*. Kirovohrad: Lysenko V.F.
- Peresunchak, O.S. 2015. Poselennya trypil's'koyi kul'tury Topoli. *MASP*. Vyp. XIII. Odessa.
- Peresunchak, O.S. 2016. Chernyakhivs'ke poselennya Bila Skelya (Kam'yane-Zavallya) na Seredn'omu Pobuzhzhii. *Starodavnye Prychornomor'ya*. Vypusk XI. Odessa: Odes'kyy national'nyy universytet im. I.I. Mechnikova.
- Peresunchak, O.S. 2018. Artefakty ta mistseznakhodzheniya doby bronzy na terytoriyi Seredn'oho Pobuzhzhya. *Arkeolohiya, etnolohiya ta okhorona kul'turnoyi spadshchyny Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy: zbirka naukovykh robir prysvyachena 25-richchyu kafedry arkeolohiyi ta etnolohiyi Odes'koho national'noho universytetu im. I.I. Mechnikova*. Odessa: ONU.
- Peresunchak, O.S. 2018. Novi pam'yatky arkeolohiyi v baseyni r. Mohylyanka. *Starodavnye Prychornomor'ya*. Vypusk XII. Odessa: Odes'kyy national'nyy universytet im. I.I. Mechnikova.
- Peresunchak, O.S., Burdo, N.B. 2015. Kolektsiya plastyky iz ran'otrypil's'koho poselennya Mohyl'na III. *Kul'turnyy kompleks Kukuten'-Trypillya ta yoho susidy*. Zbirka naukovykh prats' pam'yati V. Krutsa. Lviv: Astrolyabiya.
- Peresunchak, O.S., Tupchiyenko, M.P. 2018. Monety ryms'koho chasu z muzeynoho zibrannya Zavallivs'koho navchal'no-vykhovnoho ob'yednannya «Zahal'noosvitnya shkola I – III stupeniv» Hayvorons'koho rayonu yak vidobrazheniya osoblyvostey hroshovykh vidnosyn imperiyi z varvars'kym svitom. *Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi «Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzey istorychnoyi nauky»*. Pereyaslav-Medzhybizh.
- Rud', V., Peresunchak, O., Sobchuk, V. 2018. *Zvit pro robotu Skhidno-Podil's'koyi arkeolohichnoyi ekspedytsiyi na terytoriyi Kirovohrads'koyi oblasti u 2017 r.: obstezhennya pam'yatok arkeolohiyi Kazavchyns'koyi sil's'koyi rady Hayvorons'koho rayonu*. Kyiv, Kropyvnyts'kyy.
- Tsvek, O.V. 2006. *Poselennya skhidnotrypil's'koyi kul'tury (korotkyy narys)*. K.: Instytut arkeolohiyi NANU.
- Tsybeskov, V.P. 1971. Nekotorye ytohy yssledovannya Berezovskoho poselennya. *MASP*. Vyp. 7. Odessa.
- Petrequin, P., Errera, M., Voinea, V., Tsonev, T., Turkanu, S., Serbanescu, D., Kiosak, D., Peresunchak, O., Polischuk, L. et Chernakov, D. 2017. Des Alpes a la mer Noire (Bulgarie, Roumanie et Ukraine). Jade objets-signes et interpretations sociales des jades alpins dans l'Europe neolithique. *Presses universitaires de France-Comte Centre de Recherche Archiologique de la Vallee de Ain*.
- Thomas, S., Posselt, M., Dębiec, M., Kiosak, D., Tkachuk, T. 2016. Prospections magnetometriques sur des sites de la culture Cucuteni – Trypillia sur le cours du Dnistre et tu Boug de sud neamt county museum complex Cucuteni eneolithic art museum of Piatra-Neamt cucuteni culture international research centre cucuteni culture within the european neo-eneolithic contex. *Proceedings of the International Colloquium „Cucuteni – 130” 15-17 October 2014*. Piatra-Neamts.

Peresunchak Oleksandr S.

FINDS OF YOUNG ARCHAEOLOGIST MUG

The publication is dedicated to the coverage of the activity of the Junior Archeologist Student Circle, which operates on the basis of the communal institution “Zavallivsky Lyceum of the Gayvoron District Council of the Kirovograd region, and which will celebrate the 20th anniversary next year. This children's association was created with the purpose of interest of young people in the ancient history of the region, education of the younger generation of respect for the monuments of history and cultures, deepening knowledge of the history of Ukraine. It was possible to combine the work of the students with the study in the archeology section of the Kirovograd Small Academy of Sciences of the student youth, which in turn made it possible to achieve some practical and theoretical successes. As a result of a systematic survey of the territory of Middle Pobuzhye, new archeological monuments were discovered, numerous archaeological material were collected and were threatened with destruction as a result of man-made activities. In general, in the territory of the region the circles surveyed settlements, mounds and other objects of different time intervals, starting from the Neolithic period of the Cossack period. Circumstances were constantly reported to the relevant scientific institutions by the founders, and the found artifacts were transmitted for further work by archaeological scientists. Effective cooperation was established between scientists and young researchers of Pobuzhye. Soon, such cooperation extended beyond the borders of Ukraine. This article is perhaps the first attempt to share experience in the educational process of exploring the archeology students of the Middle Pobuzhye and to introduce into art circulation artifacts that were partially disclosed, as well as those that were not previously known to a wide range of scientists. We hope that this will help attract the attention of scientists to our region, as well as help protect and preserve the cultural heritage of the past.

Keywords: *Middle Pobuzhye, culture of line-ribbon ceramics, Trypillian culture, anthropomorphic plastic, Bronze Age, Chernyakhiv culture.*